

Vrije werkkeuze, een begrip en een keuze!

Aanleiding:

In de voorwaarden voor basisscholen ter verkrijging van de NMV erkenning wordt onder meer van de school verlangd dat er een voorbereide omgeving bestaat waarin de vrije werkkeuze van de kinderen wordt gegarandeerd. De schoolbezoeken van de Commissie Kwaliteit en Erkenning in het kader van het behoud van de NMV erkenning laten zien dat deze vrije werkkeuze aan erosie onderhevig is:

- verplichte werkjes(volgorde) of weekopdrachten bepaalt de activiteitenkeuze van kinderen
- werken in niveaugroepjes, in jaargroepen of instructiegroepen beperkt de keuze van kinderen wat betreft werkmoment en wat betreft werktempo
- de leid(st)er noteert dagelijks de meest passende taak voor het kind in een 'keuzeschriftje'.

Herkenbaar voor de Sectie basisonderwijs is dat datgene wat onze samenleving en cultuur de scholen vandaag de dag vraagt kennelijk aanleiding geeft tot meer aansturing van de activiteiten van kinderen. Daarnaast geven 'roosterkwesities' aanleiding tot inperking van vrije werkperiodes. De sectie weet dat 'tekenen van deze tijd' vragen om andere vormgeving van ons onderwijs dan we gewend waren, zij is echter ook bezorgd over de vraag of die andere vormgeving nog wel past bij erkend Montessorionderwijs. De vormgeving van de vrije werkkeuze is daarin een onderscheidend kenmerk van Montessorionderwijs en dat wil de sectie bewaken. Onderscheidend omdat de antropologie van ons onderwijs o.a. uitgaat van het onafhankelijk lerende kind en wij dat in ons dagelijks werken met kinderen blijvend willen laten zien.

Daarom een notitie over dit kenmerk van ons onderwijs met de bedoeling te herinneren aan onze uitgangspunten en de scholen een erkende werkrichting te bieden.

Herinnering:

Het begrip vrije werkkeuze is een van de kenmerkende aspecten van ons onderwijs. Maria Montessori doet uitdrukkelijke uitspraken over het aanpalende begrip onafhankelijkheid; een greep daaruit:

“ Het kind beschikt over een vitale kracht die het individu leidt in zijn vooruitgang

“ De eerste daad van onafhankelijkheid van het kind is zich te verdedigen tegen hen die hem willen helpen” en “ Wie wordt bediend i.p.v. geholpen uit vrije wil, wordt in zekere zin gekrenkt in zijn onafhankelijkheid” en “Alle overbodige hulp is een belemmering voor de ontwikkeling van de natuurlijke krachten”

“ Alleen het kind dat voelt wat hij nodig heeft voor zijn oefening en verdere ontwikkeling van het innerlijk leven kan waarlijk vrij kiezen.”

“ Laten wij beseffen dat het kind de werker is die de mens produceert”.

Ons onderwijs is met andere woorden gefundeerd op het uitgangspunt dat het kind alles in zich heeft om de eigen ontwikkeling aan te sturen; cognitief, moreel en sociaal emotioneel (waaronder wilskracht en zelfstandigheid). Maria Montessori introduceert daartoe begrippen als mneme en hormone, waarmee wordt aangegeven dat het hier niet gaat om 'een mening' over zich ontwikkelende kinderen, maar om meer dan dat, om een feit!

Juist dit feit brengt in ons onderwijs de betekenis van de voorbereide omgeving en de terughoudende rol van de leid(st)er naar voren: “In ons systeem moet de leidster veel meer een afwachter dan een actieve rol spelen”, schrijft Maria Montessori dan ook. De leid(st)er is echter ook actief als “schakel en gids voor het lerende kind”; schakel en gids wat betreft het op termijn in elk geval kiezen voor die activiteiten die het kind die bagage meegeeft die de huidige samenleving en cultuur verlangt. Vrije werkkeuze is kiezen binnen cultuurgebonden kaders. Ook in de tijd dat Maria Montessori het montessori materiaal ontwikkelde was dat zo; het rekenmateriaal staat voor het traditionele koopmansrekenen, de taaldozen voor de grammaticale analyse van de tekst. Dat waren toen kerndoelen en dus leidde de leid(st)er het kind naar / langs al die materialen. Voor die opdracht staan wij nu nog, hoewel de kerndoelen veranderd zijn. De vrije werkkeuze moet daarbij het middel blijven dat het kind laat groeien in zijn zelfstandigheid en zelfverantwoordelijkheid.

Betekenis:

Voor ons onderwijs van vandaag de dag betekent dit dat de mogelijkheid van kinderen hun eigen ontwikkeling aan te kunnen sturen onverminderd zichtbaar gemaakt moet worden binnen de kaders en de speelruimte die wet en regelgeving ons biedt. Enerzijds gaat hier het om het bieden van inhoudelijke en organisatorische keuzen aan kinderen, anderzijds gaat het hier om het bieden van (reflectieve) ondersteuning bij het leren verstandig te kiezen. In dit kiezen speelt de ontwikkeling van het kind een rol; zal het jonge kind kiezen uit nieuwsgierigheid, vanuit vrije energie of vanuit sociale prikkels (allemaal ‘gevoelige periode’), het oudere kind (vanaf de middenbouw) zal steeds meer gaan leren kiezen vanuit cultureel bepaalde achtergronden. Vanuit onze culturele bedoelingen bieden wij lettermateriaal aan en nodigen wij kinderen uit om met de letterdoos ‘plaatje – woordje’ te leggen of om leeszinnen ten uitvoer te brengen. Het kind in de bovenbouw is zelfs in staat om (samen met de leidster) het eigen Persoonlijk OntwikkelingsPlan op te stellen voor b.v. de komende 4 weken. Zo verschuift het belang van de letterlijke voorbereide omgeving langzamerhand naar de leidster als schakel en gids. Het kind blijft daarbij steeds de onafhankelijke kiezer (binnen de gegeven kaders)

Concreter:

Zichtbare organisatorische keuzen voor kinderen zijn samen te vatten in de bekende “w-woorden”: wanneer, waarmee, met wie, in welk tempo, waar. Deze keuzen zijn ook zichtbaar in het breder gangbare “werken aan taken” en is daarmee ook kenmerkend, maar niet onderscheidend voor ons onderwijs. Het onderscheidende van ons onderwijs is zichtbaar in de inhoudelijke keuzen die kinderen kunnen maken: wat ga ik leren, in welke volgorde en op welke manier? De mogelijkheid om letterlijk ‘gepakt’ te worden door de uitdaging van b.v. de taaldozen en daar lang en intensief mee aan het werk te zijn is kenmerkend en onderscheidend voor ons onderwijs. De taaldozen geven ook ruimte aan het kiezen van in dit geval “boven modaal (=kerndoelgebonden) werk”. De inrichting van montessorionderwijs m.b.t. het werkgebied “mens en wereld” geeft na een algemene les de ruimte aan de kinderen om eigen keuzen te maken t.a.v. de inhoudelijke verkenning / verdieping. De mate waarin een kind gebruik maakt van de breukenset is een eigen keuze t.a.v. de manier van leren t.a.v. het moment van overgang van handelend naar mentaal werken of het moment van overgang van werken met steunzekerheden naar werken zonder materiele steuntjes. Ook het werken met methodisch materiaal moet dergelijke inhoudelijke keuzen mogelijk maken. De lange leerlijnen die voor RekenRijk zijn beschreven (zie M.M. juni 2002), de kaartenbak bij de begrijpend leesmethode Goed Gelezen of de door de school bepaalde keuzelessen uit Tekstverwerken en de oefenkaarten spelling van Taaljournaal geven bijvoorbeeld ruimte aan individuele inhoudelijke keuzen voor kinderen: wat heeft mijn

belangstelling, waarin moet ik nog oefenen, waarin wil ik 'schitteren' en wat vind ik prettig om te doen, zijn vragen die een kind zich hier kan stellen. Daarna en daarnaast kan het kind ook kiezen voor tijdstip en duur, voor samenwerking, voor werkplek, voor ... organisatorische invullingen van het eigen leren en werken.

Anderzijds is reflectieve ondersteuning aan het kind belangrijk. Het kind kan zich (de ontwikkelingsfasen volgend) vanaf de tweede helft van de middenbouw bewust worden van "kiezen voor.." de eigen ontwikkeling en werk- en leerstijl. Dat begint bij het accentueren door de leid(st)er van "kiezen uit.." en samen nadenken en praten over waarom (b.v. leuk en veilig om te doen) en waartoe (b.v. stoer en uitdagend om te doen) en eindigt in de tweede helft van de bovenbouw bij het bespreken van de opbrengstwaardering van het kind en de voornemens die bij een volgende keuze richtinggevend zijn voor het kind. Tegelijkertijd is het interactieve element, individueel, in kleinere groepjes of in korte groepsgesprekjes, van ons onderwijs nog eens onderstreept.

Hiermee is een oproep gedaan om kinderen als leid(st)er te helpen in het leren kiezen i.p.v. de zogenaamde onkunde van het kind "weg te regelen" in allerlei werkregels en –afspraken. Deze (andere) houding en discipline van de leid(st)ers zal veel van de nu ervaren werkdruk (voor kinderen kiezen en dus voor hun keuzen verantwoordelijk zijn) kunnen wegnemen.

In de derde plaats is het goed om in dit kader stil te staan bij de "inspanningscurve" van kinderen. De theorie zegt dat kinderen pas na een aanvangsactiviteit komen tot diepere concentratie. De vrije werkperiode zelf en de werkverwachtingen van de leid(st)er zullen daartoe de tijd en ruimte moeten geven. "Eerst een moeilijk werkje" past hier b.v. niet zo bij en een werkperiode zal zo mogelijk twee ononderbroken uren moeten beslaan.

De Sectie Bao vraagt de scholen zich meer te willen onderscheiden t.a.v. dit kenmerk van ons onderwijs; in de schoolbezoeken van de Cie K&E zal dit een aandachtspunt worden. De school als organisatie kan zich in haar ontwikkeling richten op het verkennen van mogelijke inhoudelijke keuzen die met het huidig (of aan te schaffen) materiaal aan kinderen geboden kan worden en kan zich richten op het eigen maken van de vaardigheid reflectief met het kind te spreken over werkkeuzen. Vooral kan de school de vrije werkkeuze zoals deze vandaag vorm krijgt evalueren aan het hierboven weergegeven beeld.

Samenvattend:

- Vrije werkkeuze aan kinderen is een zeer kenmerkend element van ons onderwijs berustend op het feit dat kinderen in staat zijn hun eigen ontwikkeling aan te sturen.
- Vrije werkkeuze maakt groei naar zelfverantwoordelijkheid mogelijk.
- Vrije werkkeuze bestaat uit inhoudelijke keuzen (wat, hoe) en uit organisatorische keuzen (wanneer, waarmee, met wie).
- Vrije werkkeuze vraagt om langere werkperiodes.
- Vrije werkkeuze vraagt om reflectieve interactie over die keuze.
- Discipline in klassenmanagement en een goed voorbereide omgeving zijn voorwaarden

De sectie roept de scholen op hierin scherp te blijven / zijn.

Tjeerd Mijster.

juli 2002